

NOTITIE

Onderwerp	Deelrapport Economische vitaliteit
Project	OER OOH Overijssel
Opdrachtgever	Provincie Overijssel
Projectcode	122950
Status	Definitief 02
Datum	6 april 2022
Referentie	122950/22-005.054
Auteur(s)	M.H. Prins MSc, N. Van der Zijden MSc, S. Ghenam MSc

Gecontroleerd door	drs. M.J. Schilt
Goedgekeurd door	drs. M.J. Schilt
Paraaf	

Bijlage(n)	-
------------	---

Aan	Provincie Overijssel	K. Hulleman
Kopie	-	

---

1 INLEIDING

Economische vitaliteit is 1 van de 2 thema's binnen het brede thema Economische kwaliteit. Economische vitaliteit bestaat uit 2 aspecten; werkgelegenheid en werkloosheid, en kennis en innovatie.

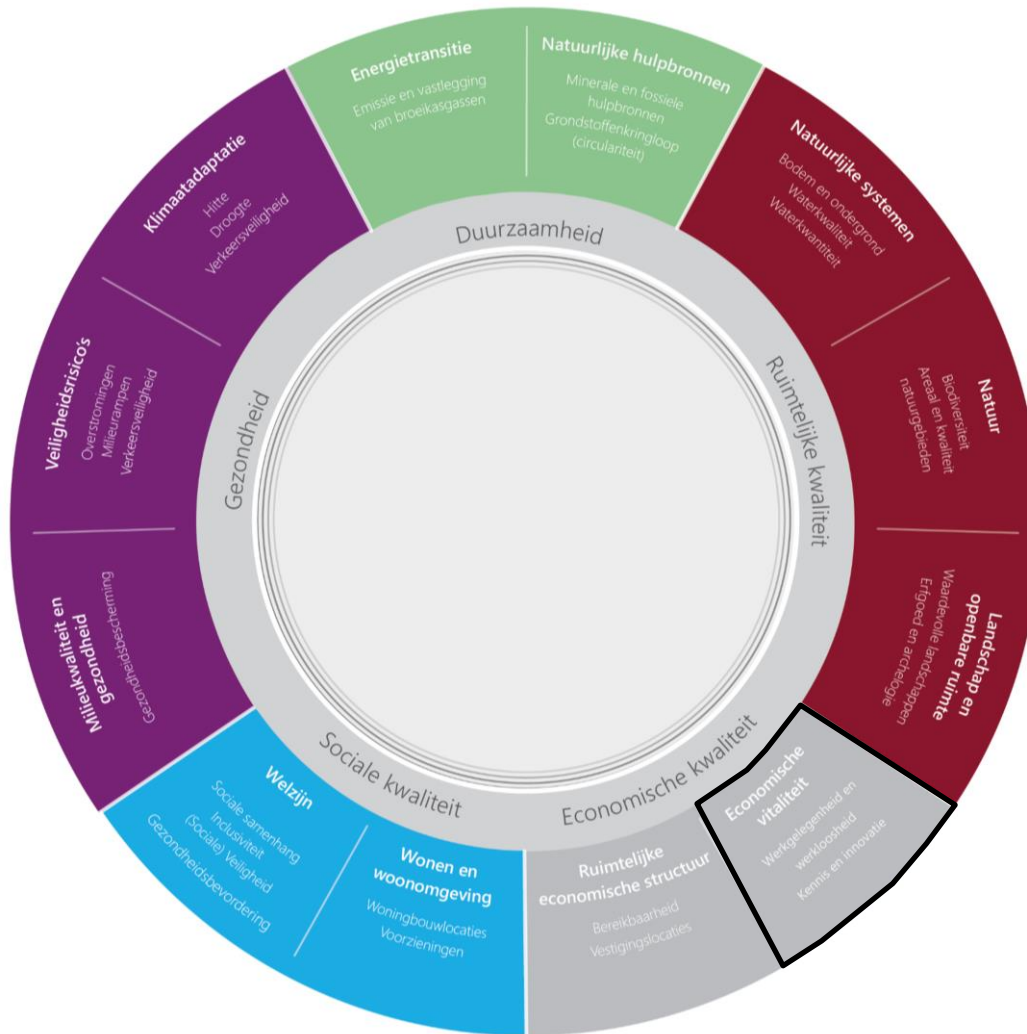
Het aspect werkgelegenheid en werkloosheid gaat in op het aantal ingevulde banen in verschillende sectoren en werkloosheid. Hierbij wordt ingegaan op recentelijke trends, en worden verschillen tussen sectoren besproken. Raakvlakken met het thema economische vitaliteit zijn de woon-werk afstand (onderdeel van het thema ruimtelijke-economische structuur), en de arbeidsparticipatie (thema Welzijn)

In het aspect kennis en innovatie wordt ingaan op de verandering in de mate van kennisontwikkeling en innovatie in de provincie Overijssel. De aspecten binnen dit thema hebben overlap met het tweede thema binnen Economische kwaliteit, ruimtelijke-economische structuur. Binnen het thema ruimtelijke-economische structuur worden arealen en kwaliteiten van vestigingslocaties verder onderzocht. Daarnaast heeft dit thema ook raakvlakken met het thema Welzijn waar het opleidingsniveau van inwoners van Overijssel verder wordt uitgelicht.

Tabel 1.1 Vergelijkingskader economische vitaliteit

Criterion	Databronnen	Wat gaan wij ermee doen?
ontwikkeling werkgelegenheid en werkloosheid	Werkgelegenheid per sector 2016-2020 (LISA, 2020)	het aantal banen per gemeente inzichtelijk maken
	Arbeidsdeelname: provincie (CBS, 2021)	inzicht in werkloosheidscijfers
	Ontwikkeling BBP en BRP (CBS, 2021)	inzicht in ontwikkeling bruto binnenlands/ regionaal product
	Ruimte voor economische activiteit tot 2030 (eib/Buck consultants, 2019)	inzicht in de toekomstige werkgelegenheid per sector
	De toekomst van werk 2030 (PwC, 2018)	inzicht in toekomstige ontwikkeling in het bedrijfsleven
	Regionale bevolkingsprognose (PBL/CBS, 2019)	inzicht in demografische ontwikkelingen van de beroepsbevolking
de mate van kennisontwikkeling en innovatie	Regional Innovation Scoreboard 2021 (European Commission, 2021)	inzicht in de mate van kennisontwikkeling en innovatie in de provincie Overijssel
	Hoogopgeleiden per gemeente (CBS 2020)	het aantal hoogopgeleiden per gemeente inzichtelijk maken
	Toekomstvaste Bedrijventerreinen (Bureau BUITEN, 2020)	inzicht in innovatieve kracht van bedrijventerreinen in Overijssel
	Slimme specialisatiestrategie (RIS3) Oost-Nederland 2021-2027 (Technopolis Groep, 2020)	inzicht in de kennis en innovatie clusters in de provincie Overijssel
	Economisch beleid in een veranderende context: trends & ontwikkelingen (Platform31, 2018)	inzicht in de ontwikkelingen kennis en innovatie
	Regionale bevolkingsprognose (PBL/CBS, 2019)	inzicht in demografische ontwikkelingen van de beroepsbevolking

Afbeelding 1.1 Thema Economische vitaliteit in het Rad voor de Overijsselse leefomgeving

1.1 Werkgelegenheid en werkloosheid

Voor de werkgelegenheid is het huidig aantal banen in kaart gebracht. Hiervoor zijn beschikbare gegevens per sector gebruikt van het Landelijk Informatiesysteem voor Arbeidsplaatsen (LISA). Gegevens uit 2020 zijn vergeleken met gegevens uit 2016. De gegevens zijn onderverdeeld in de regio's van Overijssel, waarnaast ook de totalen van de provincie, en Nederland zijn gegeven. Als toevoeging op deze gegevens zijn gegevens van het CBS geraadpleegd over het aantal ZZP'ers per regio. Deze gegevens zijn afkomstig uit het jaar 2019. Daarnaast is gekeken naar de werkloosheid als percentage van de beroepsbevolking. Voor de werkloosheidspercentages is gebruik gemaakt van de cijfers van het CBS.

Om meer inzicht te krijgen in de toekomstige arbeidsmarkt is het rapport 'Ruimte voor economische activiteit tot 2030' geraadpleegd. Dit rapport is in het kader van de Nationale Omgevingsvisie opgesteld door het Economisch instituut voor de bouw (eib) en Buck Consultants. Het rapport biedt werkgelegenheidsprognoses voor verschillende sectoren in het jaar 2030. Dit rapport is aangevuld met een toekomstperspectief van PwC, gericht op technologische ontwikkelingen in de arbeidsmarkt. Tenslotte zijn demografische gegevens van de huidige en toekomstige beroepsbevolking geraadpleegd, samengesteld door het Planbureau voor de Leefomgeving.

Tabel 1.2 Criterium werkgelegenheid en werkloosheid

Aspect	Doel	Criterium	Databron
werkgelegenheid en werkloosheid	behoud en groei van werkgelegenheid	ontwikkeling werkgelegenheid en werkloosheid	Werkgelegenheid per sector 2016-2020 (LISA, 2020) Spanning op de arbeidsmarkt, aantal vacatures per 100 werklozen (CBS, 2021) Ruimte voor economische activiteit tot 2030 (eib/Buck consultants, 2019) De toekomst van werk 2030 (PwC, 2018) Regionale bevolkingsprognose (PBL/CBS, 2019)

1.1.1 Huidig beleid

Provincie Overijssel ambieert een vitale en zichzelf vernieuwende regionale economie met flexibele vestigingsmogelijkheden. Het economisch beleid zoals opgesteld in de omgevingsvisie van 2017 is gericht op een concurrerende economie met meer werkgelegenheid ([provincie Overijssel, 2017](#)). De 3 pijlers van dit beleid zijn:

- 1 een aantrekkelijk vestigingsklimaat;
- 2 de aansluiting tussen arbeidsmarkt en onderwijs;
- 3 een concurrerend bedrijfsleven.

De provincie faciliteert de economische ontwikkeling door in het beleid voor de fysieke leefomgeving ruimte te bieden voor ontwikkelingen die bijdragen aan het behoud en de groei van werkgelegenheid in Overijssel. Enerzijds gaat het om ontwikkelingen die bijdragen aan een goed vestigingsklimaat, en anderzijds gaat het om de (door)ontwikkeling van werklocaties om te blijven voorzien in de behoefte van bestaande bedrijven. Door vraag en aanbod in balans te brengen wordt zowel kwantitatief als kwalitatief in de behoefte van ondernemers voorzien, zonder dat er onnodig ruimtebeslag gelegd wordt op de Groene Omgeving (provincie Overijssel, 2017).

Het coalitieakkoord 2019-2023 sluit aan op dit beleid, waarin wordt aangegeven dat de provincie vooral de verbindende schakel moet zijn in de match tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Door regionale oplossingen te ondersteunen (zoals het Techniekpakt) worden problemen opgepakt op het niveau waar ze spelen. Daarnaast beoogt de provincie ontwikkelingen van grote ruimtevragers te concentreren in stedelijke regio's. Door deze ontwikkelingen te vestigen op goed bereikbare locaties, profiteert het omliggende gebied mee. Daarbij biedt de provincie echter ook ruimte voor lokaal gewortelde bedrijvigheid ([provincie Overijssel, 2019](#)).

1.1.2 Huidige situatie

Ontwikkeling Bruto Regionaal Product

In tabel 1.4 staat de ontwikkeling van het Bruto Regionaal Product (BRP) voor Overijssel. Ter vergelijking is de ontwikkeling van het Bruto Binnenlands Product voor Nederland als geheel gegeven. Uit de tabel blijkt dat het BRP grotendeels gelijke groeipatronen laat zien als het BBP. Ook is te zien dat na jaren van groei het BBP en BRP in 2020 weer afnemen. In 2020 kromp de Nederlandse economie met 3,8 % ten opzichte van een jaar eerder, de Overijsselse economie met 3,0 %. Deze krimp is te verklaren door het intreden van de coronacrisis. Inmiddels is bekend dat de economie zich weer herstelt.

Tabel 1.3 Ontwikkeling BBP (Nederland) en BRP (Overijssel) tussen 2003 en 2020

Jaar	Nederland	Overijssel
2003	0,2 %	0,9 %
2004	2,0 %	1,6 %
2005	2,1 %	2,3 %
2006	3,5 %	3,0 %
2007	3,8 %	4,1 %
2008	2,2 %	3,9 %
2009	-3,7 %	-1,4 %
2010	1,3 %	-0,4 %
2011	1,6 %	3,0 %
2012	-1,0 %	-3,1 %
2013	-0,1 %	-0,4 %
2014	1,4 %	2,0 %
2015	2,0 %	1,4 %
2016	2,2 %	2,6 %
2017	2,9 %	2,8 %
2018	2,4 %	3,1 %
2019	2,0 %	1,7 %
2020	-3,8 %	-3,0 %

Ontwikkeling werkgelegenheid

Gemiddeld genomen is de werkgelegenheid in de provincie Overijssel de afgelopen jaren gestegen. Tabel 1.4 weergeeft het absolute aantal banen in verschillende sectoren voor 2020. Ook geeft de tabel de procentuele verandering van de werkgelegenheid per sector tussen 2016 en 2020. Om een inzicht te geven in de opvallende veranderingen zijn de grootste toenames in het groen gemarkeerd, en de grootste dalingen in het rood.

Tabel 1.4 Aantal banen in 2020 en ontwikkeling van werkgelegenheid per sector tussen 2016 en 2020 (LISA, 2020)

	Nederland		Overijssel		Twente		Noord-Overijssel		Zuidwest-Overijssel	
	totaal aantal banen	+/- %	totaal aantal banen	+/- %	totaal aantal banen	+/- %	totaal aantal banen	+/- %	totaal aantal banen	+/- %
Bouw	507.160	14 %	41.310	14 %	23.270	15 %	13.750	13 %	4.290	14 %
Financiële instellingen	221.320	-5 %	6.890	-4 %	3.210	-8 %	3.030	0 %	650	5 %
Handel	1.561.680	5 %	115.000	8 %	64.150	7 %	36.050	8 %	14.810	17 %
Horeca	441.680	7 %	27.770	7 %	14.970	6 %	9.420	8 %	3.380	8 %
Industrie	856.230	5 %	78.300	4 %	44.860	3 %	23.860	9 %	9.590	-3 %
Informatie en Communicatie	336.480	10 %	15.360	17 %	7.990	13 %	4.600	21 %	2.770	24 %
Landbouw en Visserij	226.800	3 %	22.590	5 %	9.620	4 %	9.200	7 %	3.770	0 %
Nutsbedrijven	76.220	2 %	5.380	9 %	1.950	15 %	3.140	10 %	290	-28 %
Onderwijs	613.800	11 %	44.530	8 %	23.110	8 %	16.460	8 %	4.970	7 %
Overheid	453.140	3 %	25.400	3 %	11.550	1 %	11.580	6 %	2.280	2 %
Overige diensten	433.140	9 %	24.600	11 %	12.630	6 %	8.070	15 %	3.900	20 %
Vervoer en Opslag	459.200	7 %	28.570	15 %	10.290	-2 %	16.010	44 %	2.270	-28 %
Zakelijke diensten	1.389.570	10 %	77.640	9 %	43.440	14 %	23.300	-2 %	10.900	14 %
Zorg	1.417.140	9 %	103.650	9 %	53.750	9 %	35.820	9 %	14.080	6 %
totaal (exclusief ZZP)	8.983.430	7 %	616.990	8 %	324.780	7 %	214.280	10 %	77.930	7 %

De procentuele toename van het aantal banen in de provincie Overijssel (+8 %) lag net wat hoger dan die van Nederland (+7 %). In totaal waren er in 2020 meer dan 600.000 banen in de provincie Overijssel. In de meeste sectoren is de werkgelegenheid in Overijssel harder gegroeid dan in de rest van Nederland. De grootste sectoren in Overijssel waren in 2020 handel (<110.000 banen), zorg (<100.000 banen) en industrie (circa 80.000 banen). Opvallende industriële specialisaties van Overijssel zijn de chemie, metaalindustrie en Voedings- en Genotsmiddelenindustrie (LISA, 2020).

In de regio Twente is het totale aantal banen het hoogst met meer dan 320.000 banen. Zuidwest-Overijssel beschikt anderzijds over het kleinste aantal banen met circa 80.000 banen (LISA, 2020).

Noord-Overijssel heeft de laatste jaren een sterke groei in de werkgelegenheid doorgemaakt (10 %), met een totaal aantal banen van circa 210.000. In deze regio is vooral een grote toename in het aantal banen in de vervoer en opslag sector zichtbaar. Het aantal banen in deze sector is met 44 % toegenomen, en biedt daarmee momenteel 16.000 banen in Noord-Overijssel. Een opmerkelijke ontwikkeling, want hiermee bevindt 56 % van Overijsselse vervoer en opslag banen zich in Noord-Overijssel, terwijl het totale aantal banen van deze regio ongeveer 33 % procent is van alle Overijsselse banen. Er kan worden verondersteld dat de toename van het aantal banen in de Vervoer en Opslag afkomstig is uit de regio's Twente, en Zuidwest Overijssel. Beide regio's kende in deze sector namelijk een negatieve ontwikkeling in deze periode. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn de gunstige geografische ligging van Noord-Overijssel, een goede infrastructuur en veel ruimte voor logistieke centra (LISA, 2020).

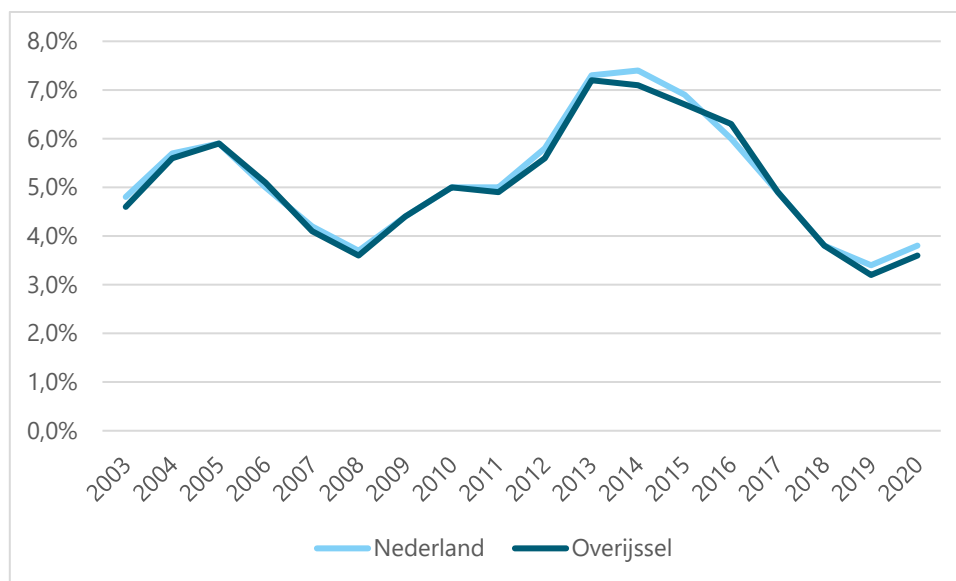
De informatie en communicatie sector is naast vervoer en opslag de snelst groeiende sector van zowel Noord-Overijssel als de provincie Overijssel als geheel. Vooral in de regio Zuidwest-Overijssel is deze sector hard gegroeid, met meer dan 5.000 banen. Het aandeel banen in deze sector in Overijssel blijft echter slechts een fractie van het totaal aantal Nederlandse banen in deze sector (4,6 %). In Zuidwest-Overijssel is daarnaast een opvallend grote groei zichtbaar in de handelssector, welke met meer dan 2.000 banen is toegenomen. Deze ontwikkelingen zijn vooral te verklaren door de relatief grote baangelegenheid in advisering en onderzoek in deze regio.

In de regio Twente zijn de sectoren bouw en nutsnijverheid het snelst gegroeid in de periode 2016-2020. Landelijk is een soortgelijke positieve ontwikkeling zichtbaar. De stijging van banen bij nutsbedrijven in Twente gaat gepaard met een daling in Zuidwest-Overijssel. Door verhuizingen van nutsbedrijven binnen de provincie zijn deze verschillen waarschijnlijk ontstaan. Daarnaast kenmerkt Twente zich vooral in de werkgelegenheid in industrie en handel. In totaal zijn er circa 45.000 industriebanen in Twente te vinden. Daarmee bevindt 57 % van alle werkgelegenheid in de industrie van Overijssel zich in Twente.

Werkloosheid

Onderstaande tabel geeft het werkloosheidspercentage als onderdeel van de totale beroepsbevolking. Te zien is dat de werkloosheidspercentages voor de provincie Overijssel in lijn zijn met de werkloosheidspercentages voor Nederland, of daar net iets onder liggen. Vanaf 2014 daalt de werkloosheid, gevolgd door een lichte stijging in 2020. De werkloosheid in 2020 bedroeg voor Nederland 3,8 % van de totale beroepsbevolking, voor Overijssel was dit 3,6 %.

Afbeelding 1.2 Werkloosheidspercentages als onderdeel van de totale beroepsbevolking (bron: CBS, 2021)

Conclusie

De werkgelegenheid in de provincie Overijssel heeft zich de afgelopen jaren positief ontwikkeld. Vooral de sectoren bouw, informatie en communicatie, en vervoer en opslag zijn de afgelopen jaren sterk gegroeid. De werkloosheid is in afgelopen jaren gedaald, uitgezonderd door een lichte stijging in 2020 als gevolg van de coronacrisis. De werkgelegenheid in Overijssel toont een positieve trend die ongeveer gelijk is aan het Nederlands gemiddelde (en in sommige regio's zelfs meer toeneemt). Het doel van de provincie wordt daarmee bereikt en er kan worden geconcludeerd dat de huidige staat van de werkgelegenheid in Overijssel overwegend positief is.

Tabel 1.5 Waardering van de huidige situatie

Aspect	Doel	Criterium	Huidige situatie
werkgelegenheid en werkloosheid	behoud en groei van werkgelegenheid	ontwikkeling werkgelegenheid en werkloosheid	overwegend goed

1.1.3 Autonome ontwikkeling

Naar verwachting neemt de werkgelegenheid in de industriesector af door arbeidsbesparende technologische ontwikkelingen in de productieprocessen, zoals robotisering en digitalisering. De groei van de productiviteit van deze industrieën wordt naar waarschijnlijkheid opgevangen door de optimalisatie van deze productieprocessen (eib/Buck consultants, 2019). De grootste industrieën van Overijssel zijn de voeding- en genotsmiddelenindustrie, en de chemische industrie. Naar verwachting treedt in beide industrieën een daling in de werkgelegenheid op, waardoor de werkgelegenheid in deze industrieën met 0,7 % daalt in 2030. Vooral in de historisch industriële regio Twente leidt dit tot een afname in het totaal aantal banen. Daarentegen valt landelijk wel een kleine stijging te verwachten in de werkgelegenheid in de Metaalectro- en Bouwmaterialen industrie van circa 0,3 % (eib/Buck consultants, 2019).

Ook in de vervoerssector vindt naar verwachting een daling plaats van het totaal aantal banen (landelijk -0,5 %). Anderzijds is de verwachting dat de werkgelegenheid in de opslag en dienstverlenende sector van vervoer wel toeneemt (landelijk +1,5 %). Een gunstige ontwikkeling voor de provincie Overijssel, en met name de regio Noord-Overijssel, welke de afgelopen jaren al een sterke groei heeft gekend in deze sector.

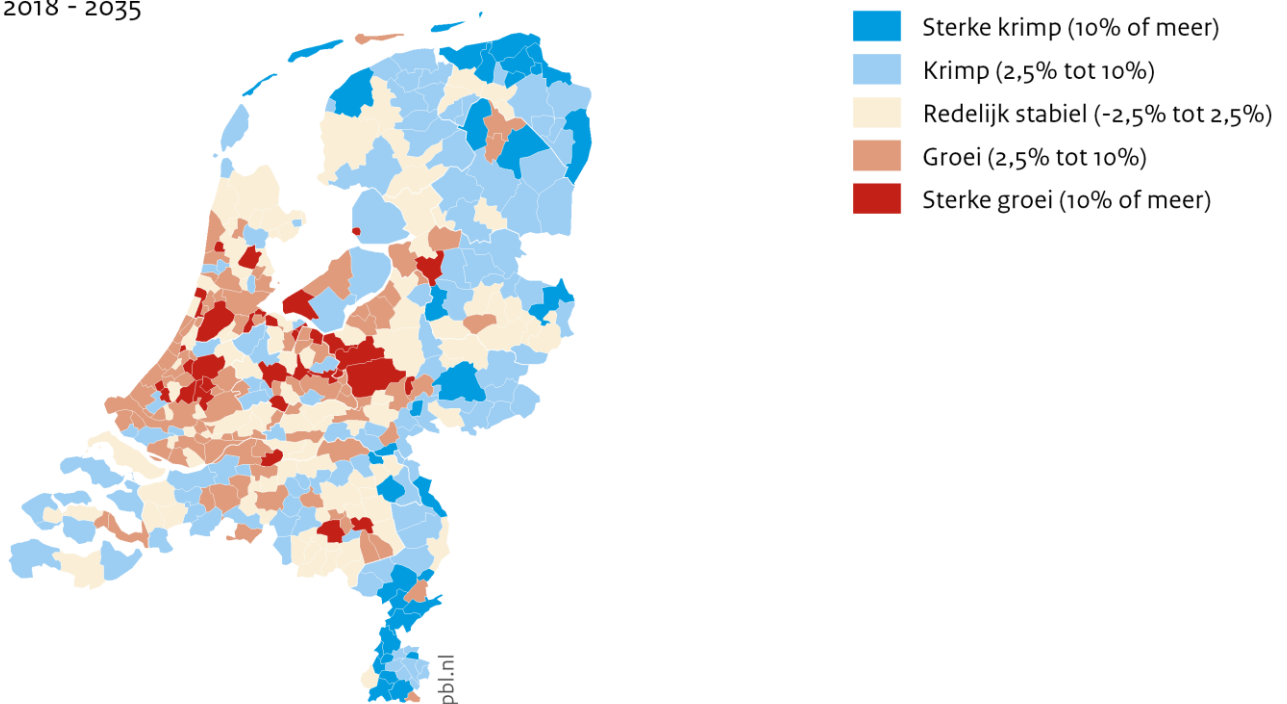
Naar verwachting zet deze groei in de komende 10 jaar door. De sectoren onderwijs, bouwnijverheid en handel zullen daarnaast ook in omvang toenemen in de toekomst.

In de zorgsector zal in de toekomst naar verwachting ook meer werkgelegenheid zijn. Landelijk wordt een toename in het aantal banen in de zorg verwacht van 1,7 %. Deze ontwikkeling kan vooral verklaard worden door de toenemende vergrijzing, een trend die landelijk steeds meer toeneemt. De toenemende vergrijzing creëert anderzijds ook een druk op de beschikbare beroepsbevolking van Overijssel. Er zullen immers minder banen kunnen worden ingevuld als de beroepsbevolking krimpt. Onderstaande afbeelding geeft een prognose van de ontwikkeling van de beroepsbevolking tussen 2018 en 2035.

Afbeelding 1.3 Ontwikkeling beroepsbevolking 2035 (PBL/CBS, 2019)

Ontwikkeling aantal inwoners 20 tot AOW-leeftijd per gemeente

2018 - 2035

Bron: PBL/CBS regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2019

Landelijk gezien neemt de beroepsbevolking het meest toe in steden en de omliggende randgemeenten. In Overijssel is de sterkste groei in de beroepsbevolking te verwachten in Zwolle, waar de beroepsbevolking naar schatting met 8.000 arbeidskrachten stijgt. Ook in Kampen stijgt de beroepsbevolking met circa 3.000 nieuwe arbeidskrachten. In de rest van de provincie is sprake van krimp. Vooral in de grensgemeenten neemt de beroepsbevolking af. Gemeente Dinkelland kent de grootste krimp, met een afname van 2.000 arbeidskrachten in 2035 op een totaal van 13.000 arbeidskrachten in 2018 (PBL/CBS 2019). Door het krimpen van de beroepsbevolking in grote gebieden van Overijssel is de verwachting dat ook de werkgelegenheid gaat krimpen.

Naast deze sectorale en demografische ontwikkelingen vallen er ook trends in de contractvormen van werknemers waar te nemen. Waar organisaties in de jaren '90 nog maar 30 % gebruik maakte van tijdelijke contracten, is dit percentage nu opgelopen tot circa 60 %. Na een jarenlange opgaande trend in deze contractvormen, is de verwachting dat deze verdeling in de toekomst rond dit niveau blijft. Naast tijdelijke contracten is er ook een sterk toenemende groei in flexibele werkvormen zoals oproepkrachten,

uitzendkrachten en ZZP'ers. Momenteel is circa 15 % van de Nederlandse bevolking een ZZP'er. Naar verwachting zet deze ontwikkeling zich de komende jaren voort (PwC, 2018).

De hierboven beschreven trends (krimp, digitalisering) kunnen gevolgen hebben voor de werkloosheid. In het laatste kwartaal van 2021 daalde het aantal werklozen met gemiddeld 17.000 per maand en kwam daarmee in november uit op 251.000. Dat is 2,7 % van de beroepsbevolking, het laagste maandcijfer sinds de start van de meting in 2003 (CBS, 2021). De verwachting is dat de werkloosheid de komende jaren laag blijft, omdat er op dit moment meer vacatures dan werkzoekenden zijn. Het is moeilijk een concrete voorspelling te doen van hoe de werkloosheidspercentages zich zullen ontwikkelen voor de langere termijn in de referentiesituatie (2040).

Conclusie

De Overijsselse werkgelegenheid staat voor een lastige opgave. Er zijn sterke regionale verschillen zichtbaar binnen de provincie. Door toenemende automatisering en digitalisering dreigt een groot aantal banen te verdwijnen. Vooral in de industrie sector, de grootste sector in Twente, heeft deze ontwikkeling een redelijk grote impact op de voeding- en genotsmiddelenindustrie en de chemische industrie. Daarnaast krimpt de werkgelegenheid ook als gevolg van de toenemende vergrijzing. Deze trends kunnen ook leidend tot een toenemende werkloosheid. Vooral in de grensstreken zijn knelpunten zichtbaar in de toekomst. Anderzijds is de verwachting dat de werkgelegenheid in de vervoer en opslag sector juist in toe neemt. Naar verwachting vindt deze toename in werkgelegenheid vooral plaats in Noord-Overijssel. De beroepsbevolking in de grote steden van Noord-Overijssel (Zwolle en Kampen) neemt daarnaast ook toe, waardoor meer werkgelegenheid zich naar verwachting zal vestigen in of rondom deze steden.

Door de sterke regionale verschillen, toekomstige krapte van de arbeidsmarkt in grote delen van Overijssel en terugloop van werkgelegenheid in grote sectoren van Overijssel, is gekozen voor de beoordeling matig. Er zijn redelijk wat knelpunten om het gestelde doel van de provincie te behalen.

Tabel 1.6 Waardering van de autonome ontwikkeling ten opzichte van de huidige situatie

Aspect	Doel	Criterium	Huidige situatie	Autonome ontwikkeling
werkgelegenheid en werkloosheid	behoud en groei van werkgelegenheid	werkgelegenheid en werkloosheid	overwegend goed	matig

1.2 De mate van kennisontwikkeling en innovatie

Om het aspect kennisontwikkeling en innovatie in beeld te brengen is gebruik gemaakt van een viertal bronnen. Allereerst is de 'Regional Innovation Scoreboard 2021' geraadpleegd, welk jaarlijks gepubliceerd wordt door de Europese commissie. Aan de hand van 21 indicatoren geeft de publicatie een uitgebreid inzicht in huidige situatie van kennis en innovatie in alle Europese regio's. De indicatoren omvatten een breed spectrum van relevante kwantitatieve gegevens zoals aantal jong hoog opgeleiden, percentage van de bevolking met bovengemiddelde digitale vaardigheden en investeringen in kennis en ontwikkeling vanuit overheden. Elke regio krijgt voor elke indicator een score toegekend, welk samenhangt met de rest van de Europese regio's. Door gebruik te maken van deze methode is inzicht te verkrijgen in de internationale positie die provincie Overijssel inneemt op het gebied van kennis en innovatie.

De gegevens van Regional Innovation Scoreboard zijn gecombineerd met gegevens van het CBS betreffende het aantal hoogopgeleiden in Nederland. Daarnaast zijn ook publicaties van Bureau BUITEN en Technopolis Groep geraadpleegd om meer inzicht te verkrijgen van regionale verschillen binnen de provincie op het gebied van kennis en innovatie gedreven bedrijvigheden.

Tabel 1.7 Criterium de mate van kennisontwikkeling en innovatie

Aspect	Doel	Criterium	Databron
kennis en innovatie	stimuleren en faciliteren van economische ontwikkeling door middel van innovatie	de mate van kennisontwikkeling en innovatie	Regional Innovation Scoreboard 2021 (European Commission, 2021) Hoogopgeleiden per gemeente (CBS 2020) Toekomstvast Bedrijventerreinen (Bureau BUITEN, 2020) Slimme specialisatiestrategie (RIS3) Oost-Nederland 2021-2027 (Technopolis Groep, 2020) Economisch beleid in een veranderende context: trends & ontwikkelingen (Platform31, 2018) Regionale bevolkingsprognose (PBL/CBS, 2019)

1.2.1 Huidig beleid

Het coalitieakkoord van 2019-2023 benoemt het belang van nieuwe vormen van ondernemerschap zoals startups en scale-ups voor de regionale economie en de innovatieve geest van de provincie ([provincie Overijssel, 2019](#)). Naast het coalitieakkoord richt de omgevingsvisie van 2017 zich vooral op het stimuleren en faciliteren van economische ontwikkeling. Door vraag en aanbod aan werklocaties in balans te brengen wordt zowel kwantitatief als kwalitatief in de behoefte van ondernemers voorzien, zonder dat er onnodig ruimtebeslag gelegd wordt op de groene omgeving ([provincie Overijssel, 2017](#)). Het beleid van de provincie richt zich in het bijzonder op de aandachtspunten:

Werklocaties: digitalisering en verduurzaming van bedrijfslocaties waarin de provincie beoogt werklocaties goed in verbinding te laten staan met kennisinstellingen en innovatielabs ([provincie Overijssel, 2019](#)).

Logistieke Bedrijvigheid: nieuwe logistieke bedrijvigheid dient gevestigd te worden in de hotspots Twente en Zwolle/Kampen om zo duurzame en innovatieve groei te borgen.

Agrofood: doel om de ecologische voetafdruk te verkleinen, in combinatie met duurzame bedrijfsvoering zodat de sector een transitie kan maken naar duurzaamheid en innovatie.

Toerisme en vrije tijd: Innovatie en versterking van het organiserend vermogen in de toeristische sector staan centraal om een gedifferentieerd toeristisch aanbod te creëren.

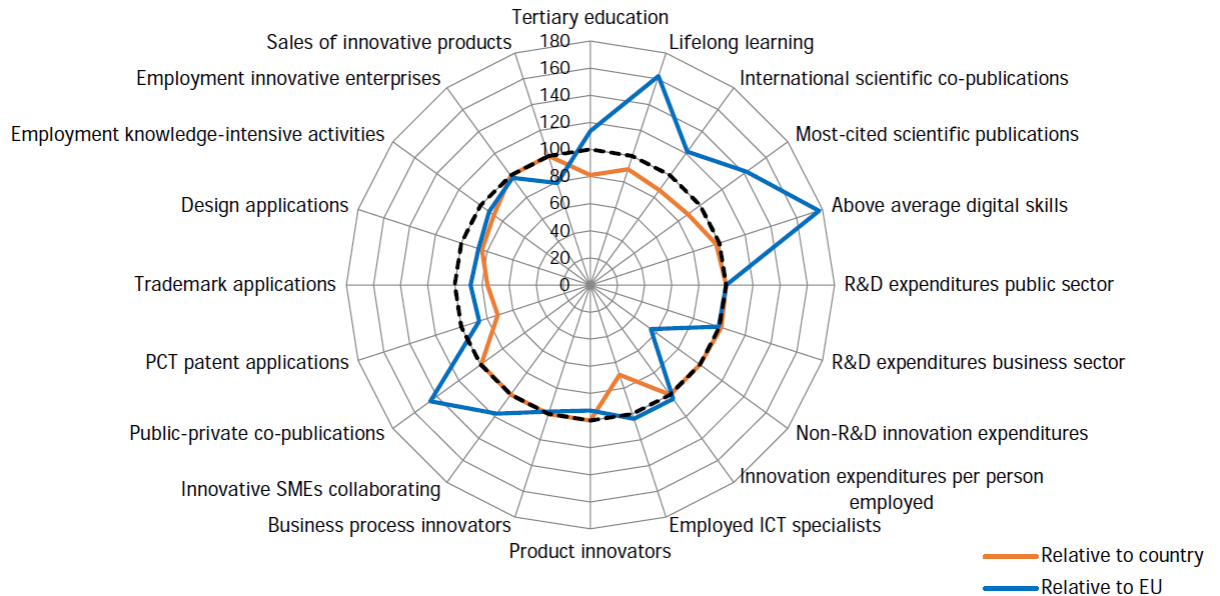
1.2.2 Huidige situatie

In de meest recente publicatie van de 'Regional Innovation Scoreboard 2021' bevindt Nederland zich in de top 10 van meest innovatieve landen, namelijk op plaats 6. Binnen Nederland vallen redelijk grote verschillen waar te nemen. Van alle 240 regio's in Europa is provincie Noord-Holland de meest innovatieve provincie van Nederland op plaats 28, en Drenthe de minst innovatieve op plaats 122. Overijssel neemt een gemiddelde positie binnen Nederland, op plaats 70 (European Commission, 2021).

Onderstaande afbeelding geeft een overzicht van de 21 beoordeelde indicatoren van de provincie Overijssel. In de binnenkant van het rad worden de scores voor de indicatoren gegeven in 2 lijnen. De oranje lijn geeft

de relatieve score van de provincie Overijssel weer in relatie tot de rest van Nederland. De blauwe lijn geeft de score weer in relatie van de Europese Unie als geheel.

Afbeelding 1.4 Kennisontwikkeling en innovatie factoren van Overijssel in relatie tot Nederland en de EU (European Commission, 2021)

Provincie Overijssel scoort voor een aantal indicatoren ver boven het Europees gemiddelde. De hoogst scorende indicatoren in de provincie Overijssel zijn digitale vaardigheden, levenslang leren en public-private samenwerkingen. In geheel Nederland scoren deze indicatoren echter relatief hoog, waardoor het provincie Overijssel in vergelijking met Nederland net onder het landelijk gemiddelde scoort bij deze indicatoren (European Commission, 2021).

Opvallend is dat de indicator onderzoek en ontwikkeling in de private sector in Overijssel net wat hoger scoort dan het Nederlands gemiddelde (European Commission, 2021). Onderzoek van Bureau BUITEN biedt verder inzicht op de achterliggende factoren van de indicator. In een analyse van 170 bedrijventerreinen in Overijssel is gebleken dat Overijsselse bedrijventerreinen goed voorbereid zijn op faciliteren van de economie van morgen. In Overijssel, en met name in de regio Twente, is een groot aantal bedrijventerreinen aangesloten op glasvezelverbindingen. In Twente is momenteel bijna 70 % van alle bedrijventerreinen aangesloten op glasvezel. In de regio West-Overijssel is er nog terreinwinst te behalen op dit aspect, met 43 % van alle bedrijventerreinen aangesloten op het glasvezelnetwerk (Bureau BUITEN, 2020).

Op de Regional Innovation Scoreboard scoort de provincie Overijssel op een viertal indicatoren aanzienlijk lager dan het landelijk gemiddelde. Het gaat hier om de indicatoren: aantal werkzame ICT specialisten (30 % lager), patent aanvragen (28 % lager), handelsmerk aanvragen (24 % lager), aandeel van de bevolking met een diploma van het hoger onderwijs (19 % lager) (European Commission, 2021).

Wanneer gekeken wordt naar het aantal hoger opgeleiden in de provincie wordt een wisselend beeld zichtbaar. Gemeentes binnen de provincie met een hoog percentage hoogopgeleiden in 2019 zijn Borne (32 %), Hengelo (35 %), Wierden (32 %) en Zwolle (37 %). De meeste gemeente hebben echter een lager percentage hoogopgeleiden dan het landelijk gemiddelde van 32 %. Gemeente Hardenberg en Staphorst hadden in 2019 de laagste percentages met respectievelijk 16 % en 17 % hoogopgeleiden. Zichtbaar is dat steden met een hogeschool (Zwolle, Kampen, Deventer, Enschede en Hengelo) of een universiteit (Enschede) gemiddeld gezien een hoger aantal hoogopgeleiden hebben.

Opvallend is dat de gemeente Enschede de enige Universiteits-gemeente in Nederland is met een lager percentage hoogopgeleiden dan het Nederlands gemiddelde (CBS, 2020). Een belangrijke oorzaak hiervan is dat de universiteit veel Duitse studenten aantrekt die na het behalen van een diploma terugkeren naar Duitsland. Anderzijds toont het ook aan dat de Twentse innovatieve kenniseconomie niet goed is aangesloten op de rest van het land. Alhoewel er veel potentie is door de aanwezigheid van de Universiteit van Twente en de regionale topsector van Hightech Systemen & Materialen (HTSM), lukt het de regio niet om de innovatieve kenniseconomie te behouden (Technopolis Groep, 2017).

In tegenstelling tot regio Twente heeft regio Zwolle een kleine, maar toch groeiende sector van HTSM. Regio Zwolle kenmerkt zich door een sterke economie opgebouwd uit vooral kleine familie bedrijven in bouw, textiel- en voedingsindustrie. Ondanks dat de regio een zeer sterke economische groei kent, is er weinig bedrijvigheid zichtbaar in de innovatieve topsectoren. In de laatste jaren is de agrofood industrie in de regio echter in omvang toegenomen, een ontwikkeling die kan worden versneld door het relatieve hoge aantal HBO-kennisinstellingen in de regio (Technopolis Groep, 2017).

Provincie Overijssel kent daarnaast een groeiend aantal start- en scale-ups. Dit zijn kleine (vooral) innovatieve bedrijven die in de groeiende fase zitten. In provincie Overijssel bevonden zich 374 start- en scale-ups in december 2021. Provincie Overijssel huisvest daarmee slechts 3,7 % van het totaal aantal start- en scale-ups in Nederland (Dealroom, 2019). De start- en scale-ups concentreren zich vooral in de regio Twente, door de daar aanwezige universiteit, en de goede digitale infrastructuur.

Conclusie

In de huidige situatie is de mate van kennisontwikkeling en innovatie beoordeeld met redelijk. De provincie loopt net wat achter het Nederlands gemiddelde, waarmee de provincie zich plaatst in de middenmoot van Nederlands meest innovatieve en kennisintensieve provincies. Er is echter veel potentie zichtbaar in de provincie door bijvoorbeeld de aanwezigheid van de Universiteit van Twente, de vele hogescholen in de rest van Overijssel en de groei binnen de innovatieve topsectoren van bijvoorbeeld HTSM en Agrofood. Helaas gaat er echter veel kennis en innovatie verloren (vooral in Twente), door een slechte regionale verbinding met de rest van Nederland, en Duitsland.

Tabel 1.8 Waardering van de huidige situatie

Aspect	Doel	Criterium	Huidige situatie
kennis en innovatie	stimuleren en faciliteren van economische ontwikkeling door middel van innovatie	de mate van kennisontwikkeling en innovatie	redelijk

1.2.3 Autonome ontwikkeling

In de afgelopen decennia hebben er veel ingrijpende ontwikkelingen plaatsgevonden op het gebied van innovatie en kennisontwikkeling. Veelal zijn deze ontwikkelingen gedreven door grote globale vraagstukken zoals de klimaatcrisis, de druk op drinkwatervoorraden en landbouwarealen. Anderzijds zien wij ook ingrijpende demografische ontwikkelingen zoals een toename in geschoold personeel, een verschuiving van platteland naar stad en een toenemende vergrijzing. Door middel van technologische ontwikkelingen, gedreven door kennis en innovatie worden deze vraagstukken bevraagd, onderzocht, en waar mogelijk opgelost. Het is daarmee niet alleen van economisch belang om voorop te lopen als kennis en innovatieve regio, maar ook voor ons toekomstig welzijn.

Kijkende naar relevante autonome ontwikkelingen, zijn allereerst ingrijpende demografische verschuiving in zowel Nederland als de provincie Overijssel waarneembaar. De toenemende ontgroening in de provincie leidt tot een afname van het aantal jongeren. In de komende jaren (tot 2035) wordt in de provincie Overijssel in elke gemeente een procentuele daling van het aantal jongeren tussen de 0 en 20 jaar verwacht (met

uitzondering van gemeente Hengelo) (PBL/CBS 2019). Het aandeel jongeren wordt als belangrijke drijfveer gezien voor de mate van kennisontwikkeling en innovatie. De procentuele afname kan hierdoor leiden tot negatieve gevolgen voor dit aspect (Platform31, 2018). De toenemende ontgroening leidt daarnaast ook tot een afname in de potentiële beroepsbevolking van Overijssel. De verwachte afname van de potentiële beroepsbevolking in vele regio's, steden en gemeenten kan de economische mogelijkheden en ontwikkeling (sterk) belemmeren. Anderzijds valt internationaal waar te nemen dat procentueel meer ouderen (tussen de 55 en 65 jaar) een onderneming starten. De toenemende ontgroening kan daarom ook als een mogelijk positief effect worden gezien voor de mate van kennisontwikkeling en innovatie (Platform31, 2018).

Naast een verwachte afname van de potentiële beroepsbevolking wordt een doorzetting van de groei in de arbeidsproductiviteit verwacht. De arbeidsproductiviteitgroei wordt vooral veroorzaakt door beter geschoold personeel, toenemende automatisering en efficiëntere productieprocessen (Platform31, 2018). Naar verwachting groeit de arbeidsproductiviteit de komende jaren echter minder hard dan in de afgelopen decennia. Dit heeft te maken met de afname van de beroepsbevolking, beoogde vergrijzing en het bereikte plafond in opleidingsexpansie. Echter kunnen nieuwe technologische ontwikkelingen zoals big data, zelfrijdende voertuigen of de grootschalige inzet van robots ook leiden tot een toename van de arbeidsproductiviteit (Platform31, 2018).

Ontwikkelingen op het gebied van kennisontwikkeling en innovatie hebben nauw verband met de toenemende digitalisering. Digitalisering biedt bedrijven veel mogelijkheden om bedrijfsprocessen te optimaliseren en kennis uit te wisselen met andere gebieden. De verwachting is dat de bedrijven in toenemende mate gebruik gaan maken van digitale structuren om de interactie met de buitenwereld te verbeteren, en voorraden te verzenden vanuit centraal gelegen logistieke centra. Met de groeiende logistieke sector in Overijssel kan de provincie uitstekend inspelen op deze ontwikkeling. Momenteel is er al sprake van een goede digitale bereikbaarheid in de provincie die deze ontwikkeling kan ondersteunen.

Naast dat digitale bereikbaarheid van belang is voor stedelijke en logistieke milieus, is het ook van groot belang voor agrarische ondernemingen. Een van de grootste ontwikkelingen op dit gebied is de introductie van 5G. Doormiddel van de hoge internetsnelheden stelt het 5G-netwerk bedrijven in staat om met bedrijfsprocessen te optimaliseren. Door middel van dit netwerk kunnen in de agrarische sector ook grote stappen worden gezet in het automatiseren en monitoren van gronden en gewassen. De 5G-dekkingsgraad van veel agrarische gebieden is echter nog niet optimaal. Omdat rurale gebieden veelal minder afnemers van internet hebben wordt er vaak minder geïnvesteerd in de dekking van deze gebieden. Het gevaar hiervan is dat de landbouw sector hierdoor niet (inter-)nationaal kan concurreren met andere regio's. Om mee te komen in internationale ontwikkelingen in deze sector is het daarom van belang dat de provincie voorziet in optimale (digitale)verbinding (TNO, 2021).

Conclusie

Er zijn veel kansen voor de kennisontwikkeling en innovatie in Overijssel in de komende jaren. Door de geografische ligging van Overijssel, de aanwezige infrastructuur en aanwezigheid van kennisinstellingen kan de provincie uitgroeien tot een zeer innovatieve regio. Er moeten echter nog wel grote stappen worden genomen om de kennis te behouden in de provincie. Zo dient er geïnvesteerd te (blijven) worden in de bestaande en toekomstige infrastructuur en dient innovatie (ook door ouderen) gestimuleerd te worden door de provincie. Daarnaast vormt de toenemende ontgroening een belangrijk aandachtspunt. Naar aanleiding van de bovenstaande kansen is er gekozen voor de beoordeling overwegend goed.

Tabel 1.9 Waardering van de autonome ontwikkeling ten opzichte van de huidige situatie

Aspect	Doel	Criterium	Huidige situatie	Autonome ontwikkeling
kennis en innovatie	stimuleren en faciliteren van economische ontwikkeling door middel van innovatie	de mate van kennisontwikkeling en innovatie	redelijk	overwegend goed

2 EFFECTBEOORDELING PERSPECTIEVEN

Dit hoofdstuk laat de effectbeoordeling van de 4 perspectieven zien. Paragraaf 2.1 beschrijft de effecten (kansen, risico's en kanttekeningen) per perspectief voor het criterium werkgelegenheid en werkloosheid. Paragraaf 2.2 gaat in op de effecten per perspectief op de mate van kennisontwikkeling en innovatie. Per criterium wordt afgesloten met een vergelijking van de perspectieven.

2.1 Werkgelegenheid en werkloosheid

2.1.1 Effecten per perspectief

Tabel 2.1 Werkgelegenheid en werkloosheid - perspectief 1: Geconcentreerd Overijssel

Kansen	Risico's
<p>Grote kans op behoud en groei werkgelegenheid want:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 concentratie betekent ook concentratie economische ontwikkeling (en daarmee werkgelegenheid, banen) op 'beste' locaties (OV-bereikbare steden/corridors). Deze concentratie van economische activiteiten brengt een multipliereffect met zich mee en stimuleert daarmee werkgelegenheid in voor Overijssel belangrijke sectoren (vervoer, handel, informatie en communicatie); 2 de inzet op concentratie- en inbreidingsbeleid leidt tot compacte, aantrekkelijke en multifunctionele gebieden. Deze versterking van agglomeratiekracht biedt kans voor de verdere groei van de werkgelegenheid in de grote steden (Enschede, Hengelo, Zwolle en Deventer) langs internationale corridors. Dit is een verbreding van de groei van werkgelegenheid ten opzichte van de referentiesituatie, waar groei vooral in Noord-Overijssel geconcentreerd is; 3 systematische inzet op een gerichte groei van de logistieke sector op multimodale knopen biedt kansen voor verdere groei banen in vervoer en opslag. <p>In dit perspectief blijft kans op grootschalige bedrijvigheid, boeren kunnen blijven boeren door technische oplossingen. Dit levert beperkte (nieuwe) kansen voor werkgelegenheid op.</p>	<p>Groot risico op afname van werkgelegenheid in kleine en middelgrote kernen, buiten de (internationale) corridors en bepaalde sectoren en daarmee groot risico voor het groeien van werkloosheid en het niet behalen doelen in deze gebieden, want:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 door concentratie van economische ontwikkeling in grote steden en beperkte kans op lokale initiatieven, groot risico dat aantal banen in kleine en middelgrote kernen onder druk komen te staan door uitblijven positieve stimulans plaatselijke werkgelegenheid. Hierdoor wordt de verwachte trend van afname werkgelegenheid en toename werkloosheid als gevolg van vergrijzing/krimp versterkt; 2 in dit perspectief wordt (actief) ingezet op technologische oplossingen voor problemen. Dit kan leiden tot een verdere afname van werkgelegenheid in bepaalde sectoren ten opzichte van de referentiesituatie, door arbeidsbesparende technologische ontwikkelingen in productieprocessen.

Tabel 2.2 Werkgelegenheid en werkloosheid - perspectief 2: Zelfbewust Overijssel

Kansen	Risico's	Kanttekeningen
<p>Grote kans op behoud en groei werkgelegenheid, want:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 door concentratie van wonen en werken in (bestaande) Daily Urban Systems van stedelijke regio's Zwolle, Twente en Cleantech Regio (Deventer-Apeldoorn-Zutphen) en concentratie bedrijven in clusters met specifieke profielen wordt agglomeratiekracht vergroot. Dit biedt kansen voor groei werkgelegenheid in verschillende sectoren, verspreid in grote delen van Overijssel; 2 systematische inzet op een gerichte groei van de logistieke sector op multimodale knopen passend bij lokale 	<p>Beperkt risico voor ontstaan tweedeling tussen goed bereikbare stedelijke regio's en kleine kernen die niet goed verbonden zijn met het OV-netwerk. Risico dat werkgelegenheid in kleine kernen onder druk komen te staan door uitblijven positieve stimulans plaatselijke werkgelegenheid. Hierdoor kan werkloosheid hier toenemen. Dit risico is beperkt voor kernen die goed verbonden zijn met het OV.</p>	<p>Om individuele ondernemers te laten slagen in omslag landbouw/natuur ('volgen natuurlijk systeem'), is een voorwaarde dat er beloningen te realiseren zijn.</p>

Kansen	Risico's	Kanttekeningen
<p>omstandigheden. Dit biedt kansen voor verdere groei banen in vervoer en opslag;</p> <p>3 mogelijk nieuwe economische kansen door het verweven van functies, bijvoorbeeld combinaties tussen landbouw, natuur, recreatie, zorg. Doordat nieuwe ontwikkelingen systematisch aangepakt worden, kan dit significante gevolgen hebben voor werkgelegenheid.</p> <p>Bovenstaande punten kunnen leiden tot een afname van werkloosheid in grote delen van de provincie.</p>		

Tabel 2.3 Werkgelegenheid en werkloosheid - perspectief 3: Ontspannen Overijssel

Kansen	Risico's	Kanttekeningen
<p>Niet tot nauwelijks kansen ten opzichte van de referentiesituatie, want:</p> <p>1 economie ontwikkelt zich daar waar behoefte is. Beperkte kansen voor de ontwikkeling van lokale, kleinschalige economie in kleine en middelgrote kernen, die goed bereikbaar zijn binnen het bestaande (OV)netwerken. Naar verwachting biedt dit perspectief de meeste kansen voor groei werkgelegenheid in West Overijssel. Maar dit zijn geringe extra kansen ten opzichte van de verwachte groei die al in de referentiesituatie plaats vindt;</p> <p>2 beperkte kans op nieuwe economische ontwikkeling door het verweven van functies op kleine schaal, bijvoorbeeld combinaties tussen landbouw, natuur, recreatie, zorg. Doordat ontwikkelingen versnipperd plaatsvinden, levert dit mogelijk een beperkte ontwikkeling van werkgelegenheid op in vergelijking met referentiesituatie.</p>	<p>Beperkt risico voor afname van het aantal banen in sectoren, want:</p> <p>1 door versnippering en spreiding op basis van lokale vraag en bereikbaarheid risico op ruimtelijke verschillen, met name voor slecht bereikbare gebieden;</p> <p>2 inzet op deeloplossingen is mogelijk een risico voor sectoren die al in zwaar weer verkeren (bijvoorbeeld de industriector). Werkgelegenheid in deze sectoren kan verder afnemen en mogelijk niet elders opgevangen worden door gebrek aan totaaloplossingen. Risico dat werkloosheid binnen deze sectoren toeneemt;</p> <p>3 door versnippering van bedrijvigheid risico op minder efficiënte, diffusere ketens en clusters. Risico dat werkgelegenheid zo wegstroomt naar andere provincies of Duitsland.</p>	<p>Om individuele ondernemers te laten slagen in omslag landbouw/natuur ('volgen natuurlijk systeem'), is een voorwaarde dat er beloningen te realiseren zijn.</p>

Tabel 2.4 Werkgelegenheid en werkloosheid - perspectief 4: Eigenwijs Overijssel

Kansen	Risico's
<p>Beperkte kans voor behoud en groei werkgelegenheid, want:</p> <p>1 economische ontwikkelingen en bedrijvigheid vinden verspreid over provincie plaats. Door ruimte voor spreiding van activiteiten en lokale initiatieven biedt dit perspectief kansen voor de groei van lokale gewortelde economie in kleine en middelgrote kernen. Verbinding van deze lokale werkgelegenheid met rest provincie wordt gestimuleerd doordat nieuwe infrastructuur maakbaar is;</p> <p>2 lokaal zijn er kansen voor bovengemiddelde groei in bepaalde sectoren. Door versnippering van bedrijvigheid ('deeloplossingen') is de kans op deze groei waarschijnlijk beperkt in vergelijking met referentiesituatie;</p> <p>3 door technische ingrepen kan huidige landbouw onder omstandigheden worden doorgezet. Ingrepen zijn ieders</p>	<p>Beperkt risico voor afname van aantal banen in sectoren, want:</p> <p>1 door versnippering, spreiding van ontwikkeling werkgelegenheid op basis van lokale vraag is er een risico op ruimtelijke verschillen. Hierdoor wordt de verwachte trend van de afname van werkgelegenheid en toename werkloosheid als gevolg van vergrijzing/krimp versterkt;</p> <p>2 inzet op deeloplossing is mogelijk een risico voor sectoren die al in zwaar weer verkeren (bijvoorbeeld de industriector). Werkgelegenheid in deze sectoren kan verder afnemen en mogelijk niet elders opgevangen worden door gebrek aan totaaloplossingen;</p>

Kansen	Risico's
eigen verantwoordelijkheid en is afhankelijk van vraag en aanbod. Daarom biedt dit beperkte kans voor ontwikkeling werkgelegenheid.	3 door versnippering van bedrijvigheid risico op minder efficiënte, diffusere ketens en clusters. Risico dat werkgelegenheid zo wegstroomt naar andere provincies of Duitsland.

2.1.2 Vergelijking perspectieven

Perspectief 1 en perspectief 2 bieden grote kansen voor de groei van werkgelegenheid in vergelijking met referentiesituatie. Het concentratiebeleid van provincie Overijssel biedt grote kansen voor benutten agglomeratievoordelen, waardoor groei werkgelegenheid gestimuleerd wordt. Hierdoor kan werkloosheid afnemen. Bij perspectief 1 concentreert deze groei zich vooral in grote steden en langs internationale corridors, terwijl de groei in perspectief 2 verspreider over de provincie plaats vindt, in stedelijke regio's en omliggende gebieden. In beide perspectieven is er een risico op ruimtelijke tweedeling door ongelijke spreiding. In perspectief 1 is dit risico het grootst door sterke focus op steden en corridors. Dit is tevens een risico voor het behalen van gestelde doelen door de provincie.

In perspectief 3 en 4 zijn lokale initiatieven en marktontwikkelingen bepalend voor de groei van economie en ontwikkeling werkgelegenheid. Doordat ontwikkelingen voornamelijk lokaal en niet-systematisch (maar deeloplossingen) zijn, hebben beide perspectieven slechts beperkte kansen voor ontwikkeling lokale, kleinschalige economie in kleine en middelgrote kernen. Grootschalige, systematische ontwikkelingen voor grote delen van de provincie blijven naar verwachting uit. In perspectief 3 concentreert groei zich met name in West Overijssel en is afhankelijk van bestaande OV-netwerken. Daarom is er geen wezenlijke impuls voor de werkgelegenheid. In beide perspectieven is er een beperkt risico op de afname van werkgelegenheid en toename van werkloosheid, doordat werkgelegenheid zich versnipperd ontwikkelt. Hierdoor kunnen bepaalde gebieden achterblijven. Ook is het risico van versnippering van bedrijvigheid dat werkgelegenheid wegstroomt naar andere provincies of het buitenland.

Tabel 2.5 Beoordeling van de perspectieven: overzicht van kansen en risico's

Criterium	Doel	Huidige situatie	Autonome ontwikkeling	Effectbeoordeling perspectieven				
		Beoordeling	Beoordeling	1	2	3	4	
ontwikkeling werkgelegenheid en werkloosheid	behoud en groei van werkgelegenheid	overwegend goed	matig	kansen	++	++	0	+
				risico's	--	-	-	-

2.2 De mate van kennisontwikkeling en innovatie

2.2.1 Effecten per perspectief

Tabel 2.6 De mate van kennisontwikkeling en innovatie - perspectief 1: Geconcentreerd Overijssel

Kansen	Risico's	Kanttekeningen
Grote kans voor kennisontwikkeling en innovatie, want: 1 door inzet op concentratie en inbreiding van economische functies in steden, neemt kans op	Ten opzichte van de referentiesituatie leidt dit perspectief niet tot extra risico's voor kennisontwikkeling en/of het behalen van het doel 'stimuleren/faciliteren van	Volgens het onderzoek Kracht van Oost (2020) treden agglomeratie-effecten niet of nauwelijks op in de kleinere steden in Oost Nederland.

Kansen	Risico's	Kanttekeningen
<p>positieve agglomeratie-effecten toe. Versterkt door aanwezigheid hogescholen en universiteit Twente. Dit creëert massa voor kennis en innovatie. Scale-ups en start-ups hebben kansen om tot wasdom te komen;</p> <p>2 kennisontwikkeling en innovatie zal met name optreden in Enschede, Hengelo, Zwolle, Deventer en langs (internationale) corridors. Via corridors is Overijssel goed verbonden met rest van Nederland en Duitsland. Hierdoor blijft kennis behouden en is kenniseconomie in staat verder te groeien door input van buiten de provincie;</p> <p>3 de stimulans van technologische oplossingen voor problemen biedt beperkte nieuwe kansen op het gebied van innovatie door toename vraag naar deze innovaties. Door stimulans van grootschalige, technische ingrepen in de landbouwsector zijn er in deze sector bijvoorbeeld beperkte kansen voor grootschalige innovatie op systeemniveau.</p>	<p>economische ontwikkeling door middel van innovatie'.</p>	

Tabel 2.7 De mate van kennisontwikkeling en innovatie - perspectief 2: Zelfbewust Overijssel

Kansen	Risico's	Kanttekeningen
<p>Beperkte kans voor kennisontwikkeling en innovatie, want:</p> <p>1 door inzet op concentratie en inbreiding van economische functies binnen Daily Urban vindt kennisontwikkeling en innovatie daar plaats, aansluitend op bestaande werklocaties en bereikbaarheid. Door clustering van bedrijven met specifieke profielen wordt kennis en innovatie versterkt. Start-ups en scale-ups kunnen meeprofiteren van agglomeratievoordelen en komen goed tot wasdom. Via regionaal OV-systeem wordt kennis en innovatie verbonden met rest Nederland;</p> <p>2 door het verweven van functies en het maken van slimme combinaties is er een beperkte kans voor kennisontwikkeling nieuwe verdienmodellen, zoals natuurinclusieve landbouw.</p>	<p>Ten opzichte van de referentiesituatie leidt dit perspectief niet tot extra risico's voor kennisontwikkeling en/of het behalen van het doel 'stimuleren/faciliteren van economische ontwikkeling door middel van innovatie'.</p>	<p>Volgens het onderzoek Kracht van Oost (2020) treden agglomeratie-effecten niet of nauwelijks op in de kleinere steden in Oost Nederland.</p>

Tabel 2.8 De mate van kennisontwikkeling en innovatie - perspectief 3: Ontspannen Overijssel

Kansen	Risico's
Niet tot nauwelijks kansen ten opzichte van de referentiesituatie, omdat de economie zich lokaal en kleinschalig ontwikkelt. Dit biedt geen extra kansen ten opzichte van de referentiesituatie, waarin innovatie lokaal ('in de garage') al mogelijk is. Door versnippering van innovaties en het uitblijven systeemoplossingen en agglomeratievoordelen, zal de toename van aantal significante innovaties en/of schaalvergroting van innovaties beperkt zijn. Veel kennisontwikkeling, ook als het gaat om nieuwe verdienmodellen voor natuurinclusieve landbouw, zullen behouden blijven bij individuen.	Groot risico op een teveel versnipperde aanpak doordat het halen van agglomeratievoordelen afhankelijk is van lokale en kleinschalige initiatieven. Door spreiding van functies en kans op minder nabijheid bij kennisinstellingen, risico dat agglomeratievoordelen afnemen in vergelijking met referentiesituatie. Hierdoor kan op veel plaatsen in de provincie aantrekkelijkheid van vestigingsklimaat afnemen. Hierdoor risico dat kennisontwikkeling en innovatie afneemt, en slechts incidenteel plaatsvindt. Door afname agglomeratievoordelen en verandering vestigingsklimaat kan trend dat kennis en innovatie wegvloeit uit de provincie mogelijk worden versterkt.

Tabel 2.9 De mate van kennisontwikkeling en innovatie - perspectief 4: Eigenwijs Overijssel

Kansen	Risico's
Beperkte kansen voor kennisontwikkeling en innovatie, want bedrijven mogen overal bouwen en er wordt ingezet op technologische oplossingen voor problemen. Hierdoor kunnen bepaalde bedrijven sterk innoveren. Maar doordat schaalvoordelen en concentratie wordt gemist, is de kans op kennisontwikkeling en innovatie in vergelijking met de referentiesituatie gering.	Groot risico op een teveel versnipperde aanpak doordat het halen van agglomeratievoordelen afhankelijk is van lokale en kleinschalige initiatieven. Door spreiding van functies en kans op minder nabijheid bij kennisinstellingen, risico dat agglomeratievoordelen afnemen in vergelijking met referentiesituatie. Hierdoor kan op veel plaatsen in de provincie aantrekkelijkheid van vestigingsklimaat afnemen. Hierdoor risico dat kennisontwikkeling en innovatie afneemt, en slechts incidenteel plaatsvindt. Door afname agglomeratievoordelen en verandering vestigingsklimaat kan trend dat kennis en innovatie wegvloeit uit de provincie mogelijk worden versterkt.

2.2.2 Vergelijking perspectieven

In perspectief 1 wordt door sterke economische concentratie in grote steden de grootste kans gecreëerd voor kennisontwikkeling en innovatie. Kennisontwikkeling vindt niet plaats in middelgrote of kleinere kernen, zoals ook in referentiesituatie het geval is. In perspectief 2 vindt de groei van innovatie en kennisontwikkeling verspreider plaats dan in perspectief 1, op het niveau van de stedelijke regio's (Twente, Zwolle, Cleantech regio). In perspectief 1 kan de stimulans van technologische oplossingen nieuwe kansen creëren voor economische ontwikkeling door toename vraag naar deze innovaties. In perspectief 2 zijn er kansen voor kennisontwikkeling en innovatie op het gebied van slimme combinaties in functies, bijvoorbeeld natuurinclusieve landbouw.

In zowel perspectief 3 als 4 is er sprake van kennisontwikkeling en innovatie op lokale schaal, op individueel niveau. Doordat in perspectief 4 bedrijven overal kunnen floreren, is er een beperkte kans dat bepaalde bedrijven sterk innoveren. Maar in beide perspectieven is het halen van agglomeratievoordelen afhankelijk van lokale initiatieven. Door spreiding van functies en kans op minder ruimtelijke nabijheid bij kennisinstellingen, bestaat er een risico dat agglomeratievoordelen afnemen in vergelijking met de referentiesituatie. In perspectief 3 en 4 bestaat hierdoor een groot risico voor het niet (volledig) behalen van het provinciale doel ten aanzien van economische ontwikkeling door middel van innovatie.

Tabel 2.10 Beoordeling van de perspectieven: overzicht van kansen en risico's

Criterium	Doel	Huidige situatie	Autonome ontwikkeling	Effectbeoordeling perspectieven				
		Beoordeling	Beoordeling	1	2	3	4	
de mate van kennisontwikkeling en innovatie	stimuleren en faciliteren van economische ontwikkeling door middel van innovatie	redelijk	overwegend goed	kansen	++	+	0	+
				risico's	0	0	--	--